

Suomessa sattui jo 1700-luvulla kuolemaan johtaneita alkoholimyrkytyksiä, mutta niitä koskevat tiedot ovat hajanaisia. Muutamia mainintoja näistä on väestönmuutostauluissa. Lisäksi löytyy Ruotsin valtionarkiston, Collegium Medicumin, papereiden joukosta yksityiskohtaisiakin viinakuolemakuvauksia, joita Suomen piirilääkärit olivat laatineet suorittamiensa oikeuslääketieteellisten ruumiinavausten ja muidenkin ilmi tulleiden seikkojen pohjalta.

Systemaattisemmin viinaan menehtyneistä on tietoja kuitenkin vasta 1800-luvulta; ensinnäkin siksi, että vuodesta 1802 lähtien kyseisille tapauksille varattiin oma paikka kuolinsyytilastoissa, ja varsinkin sen vuoksi, että vuosien 1832 ja 1841 asetuksilla piirilääkärit, joiden määräkin näihin aikoihin kasvoi, veloitettiin suorittamaan hämärissä olosuhteissa kuolleille oikeuslääketieteellinen ruumiinavaus.

Vuosien 1802–77 osalta olen tutkinut viinaan kuolleita Ruotsin tilastollisen päätoimiston ja Suomen tilastokeskuksen arkistossa säilytettävien väestönmuutostaulujen pohjalta (Turpeinen 1975) ja vuosilta 1878–1917 sekä viimeksi mainitun lähderyhmän että valtionarkistossa olevien oikeuslääketieteellisten ruumiinavauspöytäkirjojen avulla (Turpeinen 1977). Seuraavassa esitettävät tiedot perustuvatkin lähinnä juuri jälkimmäiseen selvitykseen.

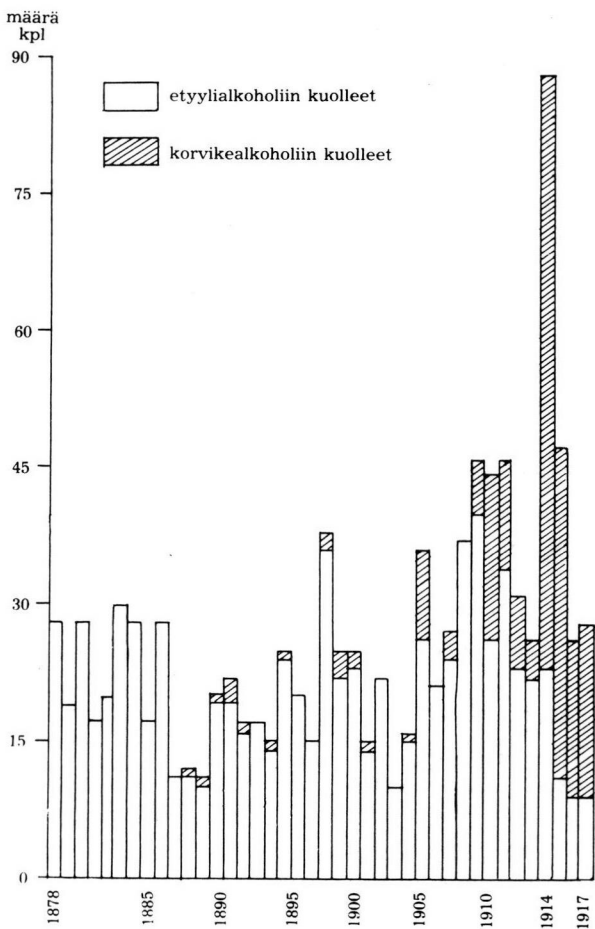
Ajallinen kehitys

Vuosien 1878 ja 1917 väliseltä ajalta on kaikkiaan 19 387 oikeuslääketieteellistä ruumiinavauspöytäkirjaa. Näistä on löy-

detty 1 053 viinaan kuollutta, jotka jakautuvat kuvion 1 osoittamalla tavalla etyylialkoholiin ja korvikkeisiin (denaturoituun viinaan, suu- ja partavesiin, alkoholipitoisiin lääkkeisiin jne.) kuolleisiin.

Vuosittaista kehitystä tarkasteltaessa nähdään etyylialkoholiin kuolleiden määrän (yhteensä 836) vähentyneen vuoden 1886 jälkeen, pysyneen sitten vuosikausia pienenä, nousseen jonkin verran vuosina 1908–11 ja painuneen sen jälkeen aikai-

Kuvio 1. Etyyli- ja korvikealkoholiin kuolleiden määrät Suomessa 1878–1917

sempaa vähäisemmäksi. Erityisen harvinaisia etyylihapaukset olivat ensimmäisen maailmansodan aikana.

Etyylialkoholiin kuolleista poikkeaa lähes täysin korvikealkoholiin kuolleiden (yhteensä 217, joista 196 denaturoituun viinaan ja pulituuriin kuolleita) vuosittaisen kehityksen kulku. Ensimmäiset tapaukset ajoittuvat 1880-luvun lopulle. Kuitenkaan vielä seuraavalta vuosikymmeneltäkään ei tavata kuin aniharva korvikealkoholiin kuollut. Aikaisempaa enemmän oli tapauksia vuonna 1905, jolloin marraskuun suurlakkoviikolla viinakauppojen ollessa kiinni tapahtui joukkomyrkytys. Seuraavina vuosina korvikkeiden uhrien määrä oli varsin suuri. Aivan erityisen selvä huippu osui vuoteen 1914, mikä selittyy suurelta osin joukkomyrkytyksistä, joita sattui heinä-elokuun vaihteessa sen jälkeen, kun liikekannallapanon yhteydessä alkoholin myynti lopetettiin. Koko ensimmäisen maailmansodan ajan, jolloin elettiin jo puolittaisen kieltoajan aikaa, korvikealkoholiin kuolleiden määrä pysyi suurena.

Viinakuolemien kuukausittainen analyysi osoittaa tapauksia olleen eniten syys- ja lokakuussa (n. 10—13 %), vähiten heinäkuussa (n. 5 %). Viikonpäivien välillä oli varsin vähän eroja. Kuten odottaa sopiikin, lauantaina surmien määrä nousi suurimmaksi (17,7 %). Torstaisin sitä vastoin viinakuolemia sattui vähiten.

Sukupuoli ja ikä

Viinaan kuolleista valtaosa oli miehiä, vain vajaat viisi prosenttia oli naisia. Kaupungeissa naisten osuusprosentti lähenteli jo kymmentä, mutta maaseudulla se jäi pariin prosenttiin.

Alkoholiin menehtyneiden ikäryhmittäinen analyysi osoittaa, että koko Suomessa tapauksia oli eniten 35—44-vuotiaiden joukossa (27,2 %). Vain muutamien prosenttiyksikön pienemmiksi jäivät 45—54- ja 25—34-vuotiaiden ryhmät. Kaikkiaan noin kolme neljäsosaa kuolemantapauksista osui 25 ja 55 ikävuoden väliin.

Jos näitä tietoja vertaa vuosina 1967—71 viinaan kuolleiden ikäjakautumaan, niin tulokset muistuttavat toisiaan varsin suuresti (Poikolainen 1977, s. 41, 50—51).

Alueelliset erot

Seuraavasta asetelmasta käy ilmi, että 1800-luvun alkupuoliskolla viinakuolleisuus oli maaseudulla suunnilleen samalla tasolla kuin kaupungeissa. Kuitenkin jo vuosina 1866—77 lukema kipusi kaupungeissa noin kaksinkertaiseksi maaseutuun verrattuna ja seuraavien 40 vuoden aikana lähes kolminkertaiseksi (Turpeinen 1975, s. 43—45; Turpeinen 1977, s. 18).

viinaan kuolleiden
lukumäärä/miljoona asukasta

	maaseutu	kaupungit	koko Suomi
1816—1840	17,3	20,8	17,5
1841—1865	20,2	20,7	20,2
1866—1877	11,5	23,5	12,5
1878—1917	9,1	26,4	11,2

Maaseudulla alueelliset erot olivat sangen suuret. Verrattaessa vuosien 1866—77 viinakuolleisuutta rovastikunnittain vuosien 1878—1900 viinakuolleisuuteen, jota analysoitiin kihlakunnittain, havaittiin muutokset varsin vähäisiksi eri puolilla Suomea. Viinakuolleisuuden mustimmat alueet olivat näet vielä tällöin perinteisesti läntisessä Suomessa. Ainoana merkittävänä uutena piirteenä viime vuosisadan loppupuolella olikin se, että Helsingin ympäristö tuli korostetusti esiin ja että maaseudun keskitasoa suuremman viinakuolleisuuden kiila oli tunkeutunut Etelä-Pohjanmaalta sisämaahan.

Siirryttäessä 1900-luvun puolelle Suomen eri osat painottuvat aivan eri lailla kuin aikaisemmin. Läntisen Suomen viinakuolleisuus kokonaisuudessaan laski. Sen sijaan monissa kaakkoisen Suomen kihlakunnissa lukemat nousivat rajusti, ja miltei kautta linjan viinakuolleisuus oli vuosina 1901—17 suurempi kuin aikaisempina ajanjaksoina.

Kaupunkien viinakuolemista peräti neljä viidesosaa keskittyi vuosina

1878—1917 Helsinkiin, Turkuun, Tampereelle, Vaasaan ja Viipuriin; miljoonaa asukasta kohti mitattunakin ilmiö saavutti suurimmat mitat pääkaupungissa. Tosin on muistettava, että erot Helsingin seurakuntien välilläkin olivat huimaavat, sillä Sörnäisten suomalaisessa seurakunnassa viinakuolleisuus nousi esimerkiksi vuosina 1909—17 4,5 kertaa suuremmaksi kuin Eteläisessä ruotsalaisessa seurakunnassa.

Sosiaaliryhmät

Jo se seikka, että Sörnäinen koostui työläiskortteleista mutta Eteläinen ruotsalainen seurakunta oli ”fiinimpää” kaupunginosaa, antaa viitteitä siitä, että viinakuolleisuus koskisi erityisesti alempia sosiaaliryhmiä. Näin onkin asianlaita. Koko Suomessa maatalousväestön viinakuolleisuus oli vuosina 1878—1917 miljoonaa asukasta kohti laskettuna 6,4, mutta teollisuusväestön peräti 31,7. Lisäksi voidaan panna merkille, että näiden neljän vuosikymmenen aikana molempien ryhmien lukemat kehittyivät eri suuntiin. Seuraavasta asetelmasta käy selville, että maatalousväestön viinakuolleisuus väheni, mutta teollisuusväestön kasvoi. Teollisuusväestön lukemia kasvatti vuosina 1901—17 myös korvikealkoholiin kuolleiden suuri määrä.

viinaan kuolleiden
lukumäärä/miljoona asukasta

	maatalousväestö	teollisuusväestö
1878—1886	9,1	28,2
1887—1900	5,7	28,1
1901—1917	5,4	35,8

Teollisuusväestö jakaantui edelleen kahteen ryhmään, tehdastyöläisiin ja käsityöläisiin, joiden viinakuolleisuus kehittyi seuraavasti:

viinaan kuolleiden
lukumäärä/miljoona asukasta

	tehdastyöläiset	käsityöläiset
1878—1886	50,2	31,8
1887—1900	75,3	22,7
1901—1917	67,1	34,0

On kiintoisaa panna merkille, että tehdastyöläisten lukemat olivat näinkin paljon suuremmat kuin käsityöläisten. Sinänsähän tämä tieto sopii hyvin yhteen sen kanssa, että viinakuolemia oli runsaasti joko työläiskaupunginosissa (esim. Sörnäinen) tai esikaupunkialueilla (esim. Sorvali Viipurin maalaiskunnassa ja Rautistula Turun lähellä).

Maatalousväestö jakaantui puolestaan kolmeen alaryhmään, joiden viinakuolleisuus ilmenee seuraavasta asetelmasta:

viinaan kuolleiden
lukumäärä/miljoona asukasta

	tilalliset	torpparit	maatalous- työläiset
1878—1886	9,8	5,0	12,7
1887—1900	3,7	3,3	9,9
1901—1917	3,0	3,9	8,7

Kaikissa näissä sosiaaliryhmissä tapahtui laskua tälle vuosisadalle tultaessa, mutta erityisen silmäänpistävä muutos oli tilallisten ryhmässä.

Alkoholin kulutus ja lainsäädäntö

Missä määrin alkoholin kulutusta voidaan arvioida ajallisten, alueellisten ja sosiaaliryhmittäisten erojen perusteella? Kun alkoholin kulutuksesta on olemassa tiedot, niin niitä voidaan verrata toisaalta viinaveron ja toisaalta etyylialkoholikuolleisuuden kehitykseen:

viinaveropenniä viinan
kulutus
litraa/
henkilö¹ etyylialkoholi-
kuolleisuus
lukumäärä/mil-
joonaa asukasta

1878—1886	45,8	2,72	11,4
1887—1892	61,1	1,52	6,1
1893—1895	65	1,33	6,3
1896—1897	70	1,39	8,0
1898—1900	75	1,73	10,3
1901—1905	85	1,36	6,4
1906—1909	120	1,31	10,6
1910—1915	200	0,86	7,8
1916—1917	1 200	0,14	2,9

¹50-prosenttista alkoholia.

Vaikka asetelman lukusarjoissa viinaverosta onkin esitetty nimellisarvot ja vaikka sen reaaliostoarvoon näin ollen vaikuttivat mm. inflaatio, yleinen palkkojen ja elintason muutos, nousu- ja laskusuhdanteet jne., niin kuitenkin viinaveron, viinan kulutus ja etyylialkoholikuolleisuus korreloivat positiivisesti varsin suuressa määrin. Toisin sanoen viinaveron kohottaminen vaikutti vähentävästi viinan kulutukseen ja etyylialkoholikuolleisuuteen. Veron kulloisenkin tason määrittäminen oli puolestaan osa noudatettua alkoholipolitiikkaa, joka tuohon aikaan nimenomaan tähtäsi kulutuksen supistamiseen.

Erityisen merkittävä viinan kulutuksen väheneminen tapahtui vuoden 1886 jälkeen, jolloin veron kohottamisen lisäksi alkoholin saatavuutta muutoinkin rajoitettiin. Ja supistuminen tuntui voimakkaimmin nimenomaan maaseudulla ja sielläkin eniten tilallisten ryhmässä.

Viinan hinnan noustessa ja sen saatavuuden vaikeutuessa paine laittomaan alkoholiin (salakuljetettu venäläinen viina ja pirttu, pontikan valmistus jne.) ja korvikkeisiin (erityisesti denaturoitu vii-

na) lisääntyi. Apteekkiverkoston laajentuessa ja tihentyessä alkoholipitoiset lääkkeetkin (mm. Hoffmannin tipat) tulivat yhä useamman ulottuville. Niinpä tiukentuneen alkoholipolitiikan yhtenä seurausilmiönä on pidettävä lisääntyntä korvikealkoholikuolleisuutta, mikä joukkomyrkytyksinä ilmeni juuri silloin — marraskuun suurlakkoviikolla 1905 ja ensimmäisen maailmansodan puhjetessa — kun varsinaisen viinan saanti käytännöllisesti katsoen tyystin tyrehtyi.

Kirjallisuus

Poikolainen, Kari: Alcohol poisoning mortality in four Nordic countries. The Finnish Foundation for Alcohol Studies Vol. 28. Forssa 1977

Turpeinen, Oiva: Viinaan kuolleet Suomessa vuosina 1802—1877. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste no 90, 1975

Turpeinen, Oiva: Viinaan kuolleet Suomessa vuosina 1878—1917. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste no 110, 1977.

Alkoholipolitiikka Vol. 43: 107—110, 1978